

Etnologijos studijos ir etninės kultūros specialistų rengimas Lietuvoje Europos Sąjungos šalių kontekste

Tyrimas atliktas pagal Etninės kultūros globos tarybos vykdomą „Etninės kultūros tęstinumo ir kaitos tyrimų“ 2016-2022 metų programą

Doc. dr. Dalia Senvaitytė, doc. dr. Laimutė Anglickienė
Vytauto Didžiojo universitetas

Kas yra *etnologija*?

- Etnologija – tai mokslas, tiriantis visuomenės, kultūros, žmonių gyvenseną ir socialines ypatybes. Ji paremta lyginamaisiais apibendrinimais.
- Etnologijos terminas Europoje pradėtas vartoti 18 a. pab. (pirmiausia Vokietijos istorikų ir lingvistų darbuose, nuo 19 a. pr. ir angliškai kalbančiuose kraštuose, kiek vėliau Prancūzijoje bei kitur).

Europinė etnologija ir kultūrinė antropologija

- **Europinė etnologijos tradicija** visų pirma siejasi su Europos tautų susidomėjimu savo praeities kultūros ypatumais.
- **Kolonijinės Europos šalys plėtojo kultūrinę antropologiją.**
- Kita vertus, etnologijos ir kultūrinės antropologijos mokslai tarpusavyje itin susiję (tiek pasaulyje, tiek Europoje); vienos ar kitos disciplinos populiarumas susijęs tiek su šalies tradicijomis, tiek su skirtingų laikmečių ideologijomis bei madomis.

Etnologijos mokslo tradicija Lietuvoje

- Lietuvos etnologijos mokslas siejasi su **europietiška tradicija**, kuriai visų pirma būdinga domėjimasis savo tautos kultūra, jos lyginimas tarpkultūriniame kontekste
- Mokslo užuomazgos Lietuvoje siekia dar 19 a. pr.
- Ryškiau Lietuvos etnologijos mokslas pradėjo formuotis tarpukariu, vietiniams mokslininkams bendraujant su Austrijos, Vokietijos, Suomijos, Švedijos bei kitų kraštų etnologais.

Etnologijos studijos Lietuvoje

- 1989 m. buvo atkurtas VDU. Jame sumanyta ruošti universalius etnologijos (etninės kultūros) specialistus, nes, manyta, kad valstybingumą atkuriančioje Lietuvoje tokių specialistų labai reikia.
- Etnologijos laipsnį suteikiančios studijos, skirtos Lietuvos ir gretimų kraštų etninės kultūros įvairių reiškinių analizei, iki 2017 m. buvo vykdomos tik Vytauto Didžiojo universitete.
- Etnologijos (etninės kultūros) pavieniai dalykai buvo ir yra dėstomi kai kuriuose Lietuvos universitetuose.
- Nuo 1989 m. specializuota etnomuzikologijos programa buvo dėstoma ir Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Etnomuzikologijos katedroje
- Po 1991 m. Klaipėdos universiteto įkūrimo, Humanitarinių mokslų fakultete buvo įkurta Baltų kalbotyros ir etnologijos katedra, be kitų studijų programų nuo 2002 m. kuravusi ir lietuvių filologijos ir etnologijos studijų programą. Tiesa, absolventai gaudavo lietuvių filologijos laipsnį.

Etnologijos mokslo ir studijų klasifikacija Lietuvoje

- Mokslo klasifikatoriuje etnologija priskirta prie humanitarinių mokslų ir tapo savarankišku mokslu (kryptis - H07).
- LR Švietimo ir mokslo ministro 2010 m. vasario 19 d. Nr., V-222 įsakyme „Dėl studijų krypčių sudarančių šakų sąrašo patvirtinimo“ humanitarinių mokslų srities istorijos, filosofijos, teologijos ir kultūros studijų krypčių grupėje buvo išskirta atskira studijų kryptis Etnologija ir folkloristika (U800), kurią sudarė dvi šakos: **Etnologija** (U810) ir **Folkloristika** (U820) .
- Pagal 2016-12-01 Švietimo ir mokslo ministerijos parengtą naująjį studijų klasifikatorių, etnologijos I ir II pakopų studijos priskirtos humanitarinių mokslų srities **Kultūros studijų krypčiai**, etnologijai vietos studijų klasifikatoriuje nebeliko. Šis studijų krypčių perklasifikavimas sunaikino etnologijos krypties tapatybę.

Etnologijos krypties doktorantūros studijos Lietuvoje

- 1992 m. Vytauto Didžiojo universitetas kartu su Lietuvos istorijos institutu bei Lietuvių literatūros ir tautosakos institutu gavo teisę steigti etnologijos doktorantūrą. Ilgą laiką tai buvo vienintelės institucijos ruošę etnologijos krypties mokslo daktarus.
- Nuo 2011 m. etnologijos doktorantūros studijos vykdomos 2-jose vietose. Jungtinės doktorantūros teises gavo 2 institucijos drauge su partnerinėmis institucijomis:
 - 1) Vytauto Didžiojo universitetas kartu su Klaipėdos universitetu bei Lietuvos istorijos institutu ir
 - 2) Vilniaus universitetas kartu su Lietuvos muzikos ir teatro akademija bei Lietuvių literatūros ir tautosakos institutu.
- Kasmet į kiekvieną doktorantūrą priimama po 2-5 doktorantus. Manytina, kad trečiosios pakopos absolventų – etnologijos krypties mokslo daktarų yra paruošiama pakankamai.

Etnologijos studijų programos ES

- Europos šalyse etnologija ir susijusios disciplinos traktuojamos neidentiškai.
- Disciplinos sampratos įvairuoja priklausomai nuo šalies bei nuo vienos ar kitos institucijos tradicijos ar siekiamų inovacijų
- Vienose šalyse dominuoja Europos etnologijos, rečiau folkloro programos, kitur – kultūrinės / socialinės antropologijos programos.
- Be to, reikėtų turėti omenyje, kad studijų programos nuolat kinta, todėl internete kad ir neseniai rasta informacija gali būti ir kiek pakitusi.

Etnologijos studijų paplitimas ES

- Pagal skaičių daugiausia su etnologija susijusių studijų programų ES šiuo metu yra vokiškai kalbančiose šalyse – visų pirma Vokietijoje, taip pat ir Austrijoje.
- Iš didesnių Europos šalių gana nemažai susijusių programų yra Rumunijoje, dalinai – Lenkijoje, kiek mažiau – Nyderlanduose bei Italijoje.
- Tarp didesnių ES šalių etnologijos programų visai nėra Prancūzijoje, Ispanijoje.

Etnologijos studijų paplitimas ES

- Kalbant apie mažesnes gyventojų skaičiumi Europos šalis, etnologijos programų nėra Latvijoje, Portugalijoje, Maltoje, Liuksemburge, Kipre. Belgijoje dominuoja ne europinė, bet kultūrinės antropologijos tradicija.
- Mažesnėse gyventojų skaičiumi Europos Sąjungos šalyse daugiau etnologijos ir ja susijusias programas vykdančių institucijų turi Airija, Švedija, Bulgarija, Graikija, Kroatija, Slovakija.
- Kita vertus ir jose galima pastebėti, kad palaipsniui vis labiau pereinama nuo etnologijos į kultūrinės antropologijos studijas

Etnologijos studijos ES

- Detalesniam etnologijos ir susijusių disciplinų studijų palyginimui su Lietuva pasirinktos sąlyginai nedidelės (ar vidutinės) gyventojų skaičiumi Europos Sąjungos šalys, kurių gyventojų skaičius labiau panašus į Lietuvos Respublikos gyventojų skaičių, bei tos, kurių atitinkamos programos universitetų tinklapiuose detaliau aprašytos.
- Atskirai detaliau nagrinėtos Čekijos, Slovakijos, Airijos, Suomijos ir Bulgarijos atitinkamos studijų programos.
- Doktorantūra (III studijų pakopa) nenagrinėta (bet pastebėta, kad jei viename universitete yra atitinkamos bakalauro ir magistro studijų programos, tai visada yra ir atitinkama doktorantūros programa, suteikianti PhD laipsnį (kai Lietuvoje tuo tarpu suteikiamas HM dr. laipsnis).

Čekija

Čekija

Masaryk universitetas Brno	Etnologija	B M	Etnologijos katedra	Menų fakultetas	https://www.muni.cz/en/bachelors-and-masters-study-fields/24259-ethnology
Prahos Karolio universitetas	Etnologija	B M	Etnologijos katedra	Menų fakultetas, Čekijos studijų institutas	https://www.ff.cuni.cz/home/about/organisation/department-of-ethnology/

Slovakija

Bratislavos Comenius universitetas	Etnologijos ir kultūrinės antropologijos		Etnologijos ir kultūrinės antropologijos katedra	Menų fakultetas	.
Kirilo ir Metodijaus universitetas Trnavoje	Etnologijos		Etnologijos ir pasaulio studijų katedra	Menų fakultetas	
Constantin Philosopher universitetas Nitroje	Europos ir Slovakijos etnologijos ir folkloro		Etnologijos ir etnomuzikologijos katedra	Menų fakultetas	http://www.ketnoffukf.sk/en.html

Airija

Dublino universitetas	Šiuolaikinių airių (Modern Irish)	B	Airių, keltų studijų bei folkloristikos mokykla	http://www.ucd.ie/icsf/en/study/undergraduateprogrammes/modernirish/
	Airių folkloro	B		http://www.ucd.ie/icsf/en/study/undergraduateprogrammes/irishfolklore/
	Keltų studijų	B		http://www.ucd.ie/icsf/en/study/undergraduateprogrammes/celticstudies/
	Airių studijų	B		http://www.ucd.ie/icsf/en/study/undergraduateprogrammes/irishstudies/
	Šiuolaikinių airių	M		http://www.ucd.ie/icsf/en/study/graduateprogrammes/mainirishstudies/
	Airių folkloro	M		http://www.ucd.ie/icsf/en/study/graduateprogrammes/higherdiplomagraduateiplomairishfolklore/#d.en.353277
	Airių folkloro ir etnologijos programa užsieniečiams	M		https://sisweb.ucd.ie/usi/!W_HU_MENU.P_PUBLISH?p_tag=PROG&MAJR=Z253
	Airių studijų	M		http://www.ucd.ie/icsf/en/study/graduateprogrammes/mainirishstudies/
Korko universitetas	Folkloristika	B	Etnologijos ir folkloristikos katedra	https://www.ucc.ie/en/ck101/folklore/
	Keltų civilizacija	M		https://www.ucc.ie/en/cke23/

Bulgarija

Sofijos St. Kliment Ohridski universitetas	Etnologija	B	Etnologijos katedra	Istorijos fakultetas	https://www.uni-sofia.bg/index.php/eng/the_university/faculties/faculty_of_history/structures/departments/ethnology
Neofit Rilski pietvakarių universitetas Blagoevgrade	Etnologijos ir Balkanų šalių studijų	M	Etnologijos ir Balkanų studijų katedra	Filologijos fakultetas	http://www.swu.bg/academic-activities/academic-programmes/masters-programmes/philology/foreign-language-and-ethnology.aspx
Plovdivo universitetas	Etnologija	B	Etnologijos katedra	Istorijos fakultetas	https://www.uni-sofia.bg/index.php/eng/the_university/faculties/faculty_of_history/structures/departments/ethnology
	Etnologija	M			https://en.logos.uni-plovdiv.net/en/ethnology-communities-identities-culture
Šventųjų Kirilo ir Metodijaus universitetas Veliko Tarnove	Etnologija	B	Senovės istorijos ir etnologijos katedra	Istorijos fakultetas	http://www.uni-vt.bg/eng/

Suomija

Helsinki universitetas	Etnologija	B		Menų fakultetas	
	Kultūros studijos	B			
	Kultūros paveldo	M			
Turku universitetas	Europos etnologija	B	Istorijos, kultūros ir menų studijų instituto Etnologijos katedra	Humanitarinių mokslų fakultetas	https://www.utu.fi/en/units/hum/units/european-ethnology/studying/Pages/home.aspx
		M			
Juveskiulės universitetas	Etnologija	B	Etnologijos ir istorijos katedra	Humanitarinių mokslų fakultetas	https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/hela/en

Išvados ir rekomendacijos (I dalis)

- Etnologijos disciplina itin tarpdisciplininė. ES universitetuose su etnologija susijusios studijų programos priklauso skirtingoms katedroms, institutams, fakultetams, kurių pavadinimuose minimos ne tik etnologijos, bet ir istorijos, kultūros studijų, (kultūrinės/socialinės) antropologijos, archeologijos ir kt. krypčių disciplinos.
- Lietuvoje etnologijos bakalauro ir magistro laipsnį suteikiančių programų šiuo metu nebėra. 2016 m. pakeitus Studijų klasifikatorių, Etnologijos kryptis iš šio klasifikatoriaus išbraukta. Susijusios studijų kryptys Lietuvoje padengiamos tam tikromis mokslo kryptimis (studijų ir mokslo klasifikatoriai šiuo metu nesutampa!!!): etnologijos mokslas susietas su N14 „Kultūros studijų“ ir N06 „Regiono studijų“ kryptimis.
- III pakopos studijoms galioja 2011 m. patvirtintas mokslo krypčių klasifikatorius, kuriame Etnologijos mokslas (07H) yra lygiavertis kitoms humanitarinių mokslų srities kryptims, todėl ši kryptis yra išlikusi. Lietuvoje iki 2011 m. buvo viena etnologijos krypties doktorantūra. 2011 m. siekiant visų mokslo krypčių konkurencingumo, teisė vykdyti doktorantūros studijas buvo suteikta dviem klasteriams (VDU su LII ir KU bei VU su LLTI ir LMTA).
- Lietuvoje, kaip ir daugelyje Europos valstybių, etnologijos studijos patiria daug problem, kaip ir kiti humanitariniai mokslai. Europoje jau kelis dešimtmečius svarstoma, kaip etnologijos mokslo ir studijų kryptis geriau adaptuotis prie kintančio pasaulio iššūkių, ką šis mokslas gali duoti kiekvienos šalies visuomenei ir žmonijai bendrai, kuo jo svarba ir reikšmė yra išskirtinė kitų humanitarinių ir socialinių mokslų kontekste.
- Pastebėtina, kad praktiškai visose nagrinėtose Europos Sąjungos šalyse XX-XXI a. disciplinos pavadinimas (tautyra, etnologija, etnografija, kultūrinė ar socialinė antropologija ir kt.) ir jos turinys keitėsi. Nepaisant to, kai kuriose šalyse dar yra išlikusios būtent su šalies (regiono) kultūra susijusios studijos, tokias programas turi nemažai ES šalių universitetų (ypač Vokietijoje).

Išvados ir rekomendacijos (II dalis)

- Išnykus šioms studijoms Lietuvoje dėl: a) įvairių pastarąjį dešimtmetį vykdomų švietimo reformų ir b) naujajame Studijų klasifikatoriuje atsisakius šios krypties programų, kilo pavojus Lietuvoje nebeturėti etnologų bei etninės kultūros specialistų rengimo tūšos bei apskritai prarasti etnologijos mokslo (mokslinių tyrimų) tradicijas, pradėtas kurti tarpukariu, suradusias vietą sovietų valdžios griežtos ideologijos rėmuose, intensyviai ir sėkmingai vystytas po nepriklausomybės paskelbimo. 2016 m. buvo sugriauta racionali etnologijos studijų sistema, apimanti nuoseklias bakalauro, magistro ir doktorantūros studijų pakopas. Todėl siūlome peržiūrėti Studijų klasifikatorių, į jį sugražinant Etnologijos studijų kryptį.
- 2015 m. jau buvo parengtas Etnologijos ir folkloristikos studijų krypties aprašas, kuris aiškiai apibrėžė tokių studijų organizavimo aukštosiose mokyklose tvarką. Taigi teisiniai dokumentai, padėsiantys Lietuvoje tiek universitetams, tiek ir kolegijoms vėl iš naujo sukurti I ir II pakopos studijų programas, jau yra parengti ir patvirtinti seniau. Vadovaujantis šiuo studijų krypties aprašu ateityje reikėtų sukurti etnologijos krypties I ir II pakopos studijų programas ir vėl atgaivinti etnologų rengimą aukštosiose mokyklose.

Išvados ir rekomendacijos (III dalis)

- Siūlome visoms lituanistikos I ir II pakopos studijų programoms, kaip turinčioms ypatingą svarbą mūsų valstybės ir tautos kultūros, istorijos, kalbos išsaugojimui ir puoselėjimui, tarp jų ir etnologijos studijoms, skirti tikslinį valstybės finansavimą.
- Lietuva yra vienintelė pilnų, nuosekliai dėstomų lituanistinių I ir II pakopos studijų vieta. Lituanistikos studijos pasaulyje, nors ir yra organizuojamos kituose kraštuose, tačiau niekur nėra nuoseklios ir apimančios gilią etninės kultūros, lietuvių kalbos, literatūros ar istorijos studijas, jos yra tik pažintinio pobūdžio, integruojamos į kitas programas (slavistikos, polonistikos, baltistikos, Baltijos regiono ir pan.), dažniausiai užsienyje yra organizuojami tik lietuvių kalbos, kaip užsienio kalbos, kursai.
- Etnologijos studijos yra itin svarbios Lietuvos valstybės istorinei, kultūrinei, politinei, socialinei raidai, jos piliečių mentaliteto ir pilietiškumo ugdymui, padeda formuoti kritinį mąstymą, kūrybingai ir kritiškai reflektuoti valstybės ir tautos istoriją, aktualizuoti istorinę ir kultūrinę atmintį. Todėl siūlome etnologijos disciplinas įtraukti į bendrųjų universiteto dalykų / modulių sąrašus ir į kitų studijų programų laisvai pasirenkamų studijų dalykų / modulių sąrašus.
- Jos turėtų būti atnaujinamos orientuojantis į Europos etnologijos tarpdisciplininius ir lyginamuosius tyrimus, pasitelkiant platesnį europinį ir pasaulinį kontekstą. Turėdami platesnį etninės kultūros suvokimą, aukštųjų mokyklų absolventai taptų sąmoningais ir kūrybingais Lietuvos kultūros puoselėtojais ir kūrėjais, gebančiais didžiuotis savo krašto istorija ir tradicijomis.